

R A D N Ó T I S Á N D O R

A S Ü K E T N É M A I S T E N

és más bírálatok

Kántor Péter a barátom

Kántor Péter: *Valahol itt*

Magvető, Budapest, 2017

A fenti címmel nem magánéletem egy – történetesen igaz – tényét szeretném a közönség tudomására hozni, hanem azt a befogadói tapasztalatot, amelyet föltevésem szerint Kántor verseinek minden értő olvasója érez. De ha így van, miért nem azt írtam, hogy K. P. a barátunk? Mert ez már olyan nagy szó lenne, ami nem illik költészetéhez. Másfelől nem is állja meg a helyét, mert ő nem egy fikatív olvasói közösség (minden írónak, költőnek van ilyen) barátja, hanem külön-külön az egyeseké, a magányos versolvasóé. De nem úgy, ahogy K. D. teszi, aki kiválasztja egy barátját, és őt megszólítva beszél („Elmondanám ezt néked. Ha nem unná”, „Várj csak, hogy is kezdjem, hogy magyarázzam? / Te ismered a házam”), hogy egy ünnepélyes felismerést osszon meg vele, ahogy valaha Petőfi jutott el a baráti évődéstől, ingerkedéstől a „százszorszent égi szabadság”-ig.

Nem egy meghatározott baráti helyzetről van szó, hanem arról, hogy Kántor érett költészetének egész lírai versbeszédét az jellemzi, ahogy valaki a barátjával beszél. De hát miképpen beszél az ember a barátjával? Szabályszerűtlenül, nem ritualizáltan. Mindenesetre nem szónokol, nem osztja az észt, az igazságot. Intímen, de a

szenvedélyes kamaszbarátságok múltán bizonyos tartózkodással, diszkrécióval. Előző kötetének ez volt a címe: *Köztünk maradjon*. A baráti beszéd tartalmát meghatározhatjuk Kántor költészetének szignatúrájává vált versével, illetve verssorozatával: megtanulni élni. „A kis dolgokkal fogom kezdeni” – olvastuk ott, s meg is maradt a kis dolgoknál. Ezt nevezem tartózkodó és tapintatos intimitásnak, *understatement*nek. A vers soha nem vallomás, amely a patetikus vagy tragikus regiszterben a lélek legmélyebb titkait tárja föl, hanem tapogatódzás valami felé, valami önkimagyarázás felé, valami megfoghatatlannak a tisztázása felé. A legtöbb Kántor-vers tépelődés, amelynek formát adó föltétele egy hallgató, odahallgató, meghallgató barát jelenléte. Ez a jelenlét szabályozza a kommunikációs helyzetet: nem kell mindent elmagyarázni, a barát – az olvasó – sok mindent tud már; nem kell határozott lépésekkel haladni valami cél felé, vissza lehet lépni, lehet újrakezdeni. A tárgyválasztás lehet mindennapi, akár banális; bármi elindíthat egy baráti beszélgetést.

S valóban, Kántor egyik igen nagy költői képessége, ahogyan hétköznapi esetekből, történekekből, látványokból, „bulvárból”, banalitásból kiszűri – megteremti – a költészetet. Kifogy a kocsiból a benzin, megtalálja szülei fiatalkori fényképét, egyedül ül a *Vogue* hajóétterem fedélzetén. Egy hétköznapi este a szülők beállítanak, híradót néznek, folyik egy kis jelentéktelen beszélgetés, s amikor elmennek, hirtelen bevillan, miképpen mentek el a kórházból öt éves korában, amikor skarlátos volt. Egy versét így indítja, Shakespeare-t idézve: „Mit mondjak még, amit nem mondtam el?” A Weöres-hommage *Világvégig*-ben ezt olvassuk:

Ez is volt már, az is volt már,
ócska kocsmá, flancos borbár,
liszteszsákon ülő molnár,
volt virágos hacuka,
volt anyuka, apuka,
ezer éles, ezer hegyes,
ezer görbe, egy egyenes,
gödör alja, pénz, paripa,
orrba fűzött rézkarika,
bolond lányok, cseresznyék,
mi kell még? mi kell még?

Egy másik versben viszont (*Mi fáj? Gyere, mesélj!*) egy esti séta felidézését kitölti a *small talk*:

Jók voltak azok a régi slágerek!...
Hallgatlak, hallgatom, ahogy sorolod,
hogy mi olcsóbb a SPAR-ban és mi olcsóbb
a most nyílt Penny Marketben,
hogy keletre terjeszkedik az Orbán-klán,
hogy ezek tényleg bármit megtehetnek!
Egy nagy üres stadion az egész ország!
És nem szűnik ez a makacs zsidbadás,
hiába a fizioterápiás kezelése,
és milyen remekül bejött nekik még ez is,
ez az undorító uszítás a menekültek ellen!
Mondd, figyelsz te rám egyáltalán?
[...]
Tegnap arra gondoltam, á, nem fontos,
Nem hallod?! Mondj valamit nekem!
De hát mit mondjak? Mit mondhatnék?
Té vagy a fény az éjszakában!

Ez a régi slágerrel kezdődő és befejeződő vers rávilágít egy összefüggésre, hogy a témák minimalizmusa miképpen teszi lehetővé Kántor Péter számára költőileg érvényes *dalok* létrehozását, ami raritásnak számít a mai magas költészetben. Valaha ilyen volt emlékezetes *Kikötő-bluesa*. Most ilyen szakaszokra gondolok:

Mutass nekem egy olyan utcát,
egy olyan utcát vagy teret,
ahol tavasz van, s a tavaszban
sétálhatok megint veled.

Ahol megmutatkozik az élet egyszerű édessége és melankóliája, s pontosan ez jelenti a kockázatot, a giccshatár megközelítését, de hát jól tudjuk, hogy regényben, filmben, költészetben néha éppen ezt kell kockáztatni a jelentős mű érdekében.

Az ilyesmi persze Kántor újabb versei között is ritka, hiszen a dalforma egyszerűsége kiiktat egy számára nagyon fontos és igen jellemző lírai gesztust, az elbizonytalanítást, a visszakérdezést. Ilyen sasszékra, oda-visszákra gondolok:

Oltsák le a villanyt!
Ne tapsoljanak!
Vagy tapsoljanak mégis?
Most menjünk haza!;

kívánj valamit! – mit kívánjon?

Mondta ezt valaki nekem, vagy
nem is mondta, csak kitaláltam?

Egy szó kéne, amitől megolvad a jég,
és megreped a fagy búrája.
De hát honnan vegyen
egy ilyen jégolvasztó szót?

Nem is az a döntő, hogy tartalmilag mikor mi körül tapogatózik a költő, hanem maga a tapogatózás gesztusa. Amikor az ember kiáll valahova, valamiért, akkor azt többé-kevésbé igazsága tudatában (birtokában?) teszi. Kántor Péter ebben az értelemben nem „áll ki” verseivel: lírájának megértéséhez éppen azért olyan fontos a barátság fogalma, mert egy barátság kontextusában az igazság bizonyos keretevidenciáin belül – hogy a fenti idézetekből vegyem a példát, nem lehet a barátom, aki számára a menekültek elleni uszítás ne volna „undorító” – minden nyitott, újragondolandó, megkérdőjelezhető, s ebben a tétovázásban nyitottá válik a Pilátus-kérdés is: „mi az igazság?”

Legáltalánosabb értelemben ez a gondolati alakzat Kántor lírájának tárgya, de ebből nem következik, hogy gondolati költészetet művelne. Amíg az gondolatokat érzékít meg, ad testet, érzelmet, indulatot, képeket nekik, ő éppen megfordítva azzal foglalkozik, hogy saját érzéki tapasztalatait mennyiben rendezhetik el az igazságvezérelt gondolatok, s e kérdésben mindig a kételyre, az ellentmondásra, a tapogatózó újrakezdésre esik a hangsúly, a mély bizalmatlanságra a szentenciózus, ítélkező igazsággal

szemben. Ezt a fordított viszonyt a gondolati költészethez fejezte ki egy régebbi kötetének cikluscíme: *Rövid futtatások (eszme)*, ugyanezt ugyanott a Vörösmarty-kérdés („Ment-e / A könyvek által a világ elébb?”) idézése és játékos megfordítása a vers címében: *A könyves mente*.

„Irigykedve nézem, ahogy a szivarozó szomszéd / jobb zsebében az igazsággal ellejt” – írta egy régi versében, s nem mondhatom, hogy nem éreztem találva magam. Most legnyíltabban egy Vajda Mihálynak ajánlott versében szól – azzal a filozófussal beszélget erről, aki *az igazság* uralmi igényeit radikálisan bírálta, és aki az *igazságot* radikálisan perszonalizálta.

Az igazságról jobb, ha nem beszélünk
úgy általában. Az ég kék, a nap meleg,
úgy általában. Ezek közhelyek.
Amúgy, az igazság az, amit én gondolok
igazságnak. Nincs igazam? Egyébként
engem már annyira nem izgat az igazság –
vagy mégis? –, amennyire régen izgatott.
Meg tudtam volna halni érte, aztán
látod, mi lett?! Látod, hogy itt vagyok!
Hogy neked mi igaz, azt dönts el te magad,
nem biztos, hogy egyetérték veled majd,
de ez nem változtat a dolgok lényegén,
sem az igazságon. Konkrétan az a helyzet,
hogy minden reménytelen. Csupa remény.

(Az igazságról)

Ahol úgynevezett nagy témákról ír hosszabb verseket (a 2010-es évek szomorú magyar történelméről: *Ahogy zuhog*; az élet útjáról: *A pályáról*), ott is a kis dolgokkal kezd – mindennapi eseményekkel, emlékképekkel, és jut el ilyen erős és maradandó összefoglalóig:

És az ország élén Gazda, és az ország nyakán póráz,
és liheg és fújtat az ország; szedd a lábad, ország!
Majd csak jut valami jó neked is előbb-utóbb,
csak ne piszkáljanak folyton a szabadsággal,
[...]

(*Ahogy zuhog*)

A *Boldog ember* című ciklusban folytatódnak Kántor Péter már régóta űzött *ekphraszisz*ai, azaz ismert képek, legtöbbször festmények költői leírásai. (A remek *Köd a Gohliser Straßén*, amely egy fénykép leírása, a kötet más helyén található.) Sokat gondolkodtam azon, hogy jó lenne-e, ha külön kötetben megjelennének ezek a versek a képekkel együtt. Most arra hajlok, hogy nem, noha persze ajánlatos az interneten előkeresni mondjuk Lucian Freud *Naked Man*, *Back View*-jét vagy Bruegel híres brüsszeli *Ikaroszá*t. Félő ugyanis, hogy egy képeskönyv illusztrációvá fokozná le a recepcióban ezeket az önálló verseket, amelyek Kántor költészetében nem a képzőművészet vagy egyes műalkotások apológiái, hanem éppúgy verstémák, vagy – hogy a barátság kontextusában maradjunk – beszélgetési alkalmak, mint az emlékek, a mindennapi események, a költő-hommage-ok (ebben a kötetben Petri, Orbán Ottó, Weöres Sándor és Juhász Ferenc).

Az *Ikarosz*ról verset írni istenkísértés, tekintve, hogy két nagy költő is írt már róla, William Carlos Williams és Wystan Hugh Auden. Az előbbi talán nem fő mű, de az utóbbi bizonyosan az. A *Musée des Beaux Arts* a gondolati költészet remeke; Auden a szenvedés helyéről elmélkedik az emberi életben. Kántor azonban gőgös és bátor ember, aki tudja, hogy amit ő tud, nem tudhatja más, s egészen másképpen ragadja meg ugyanazt az anyagot. Amíg Auden azzal foglalkozik, hogy miért nem törődik senki azzal a világrámaival, amely a szemük előtt zajlik, miért nem szolidáris senki sem a szenvedéssel – sem a szántóvető, sem a halász, sem a pásztor, sem a hajó utasai –, s arra jut, hogy a szenvedés bele van kalkulálva és integrálva a „rég mesterek” premodern világába, addig Kántor ezt a magába feledkezett individuális pályáiv szükségesség következményének tartja. Nála ugyanis a zuhanás egy pálya, egy élet története,

...zuhan át a világon mint pörgő falevél,
szépen és fölöslegesen, akár egy bukott eszme,
egyre láthatatlanabban és egyre sebesebben.

Ezzel, mintegy mellékesen, költői magyarázatot is ad a festmény hibájára, hogy a Nap nem a delelőn áll, amikor megoldaszthatná az illesztékek viaszát, hanem lemenőben van: déltől napestig tartott a zuhanás.

Közben ő is beszélt, ő is magyarázott szünet nélkül,
érvelt és fogadkozott, minthogyha bárki is hallaná,
forgott, mint hús a nyárson, két karja kifeszülve,
valamilyen közös ügyet is emlegetett, lobogott,
mint a zászló.

Kántornál nem a hübrisz, a lázas fiatalság okozza Ikarosz vesztét, mint Ovidiusnál, hanem zuhanásának íve pályáiv, verseny, megfutott futás – mint Scott kapitányé egy másik versben, vagy az eltűnt magyar hegymászóké a *Kancsendzönga* című emlékezetes kisprózában tárcaköte-téből –, minek jutalma nem az igazság koronája, hanem kudarc, csalódás, halál.

2017

MAGVETŐ
KÖNYVKIADÓ ÉS KERESKEDELMI KFT.

www.magveto.hu

www.facebook.com/magveto

magveto.kiado@lira.hu

Felelős kiadó Dávid Anna

Készült a Gyomai Kner Nyomda Zrt.-ben,
a nyomda alapításának 136. esztendejében, 2018-ban
Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja

Felelős vezető: Erdős Tamás vezérigazgató

Telefon: 66/887-400

<http://www.gyomaikner.hu>

E-mail: knernyomda@gyomaikner.hu

Felelős szerkesztő Szegő János
Kézirat-előkészítő Hradeczky Moni

Korrektor Schmal Alexandra

A kötetet Pintér József tervezte

Műszaki vezető Takács Klári

Kiadványszám 8967

Baskerville betűtűpuszból szedve

ISBN 978 963 14 3774 4